

Water voor iedereen!

Situatieschets van waterarmoede in België

Inleiding

Water is een basisbehoefte voor iedereen en een voorwaarde voor een menswaardig bestaan. Het beschikken over voldoende water van goede kwaliteit is noodzakelijk voor het realiseren van het Grondwettelijk recht op behoorlijke huisvesting en gezondheid [a]. In tegenstelling tot energiearmoede kon de problematiek van waterarmoede tot voor kort op relatief weinig aandacht rekenen. Daarom liet de Koning Boudewijnstichting in 2015 een verkennende studie over waterarmoede in België uitvoeren [b]. Deze studie kwam tot de conclusie dat een nieuwe vorm van sociale uitsluiting dreigt omdat de waterfactuur jaar na jaar blijft stijgen, en riep op tot een grotere aandacht van de beleidsmakers voor deze problematiek.

Deze brochure bevat de belangrijkste feiten en cijfers over waterarmoede in België, die ons toelaten om de omvang van het fenomeen waterarmoede beter te begrijpen.

De Koning Boudewijnstichting steunde in 2016 en 2017 ook 21 initiatieven betreffende waterarmoede. In het tweede hoofdstuk gaan we dieper in op hun ervaringen en inzichten, waardoor we het fenomeen waterarmoede scherper kunnen definiëren en documenteren.

De Stichting hoopt hiermee het maatschappelijke en politiek debat over waterarmoede verder te verrijken.

Nota

De referenties tussen vierkante haakjes in de doorlopende tekst verwijzen naar de geraadpleegde literatuurlijst op pagina 21.

Inhoudsopgave

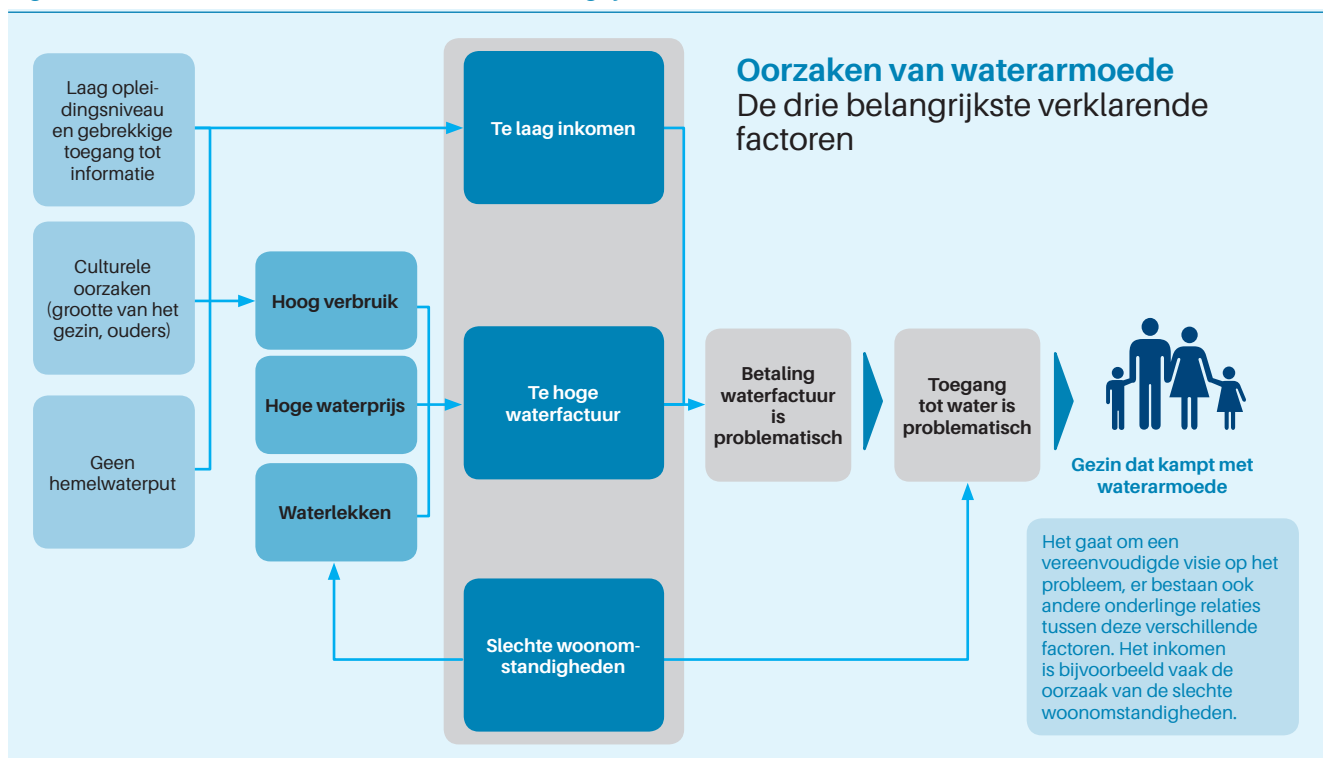
Inleiding	1
Deel I: Context.....	3
Waterarmoede in België.....	3
Lage inkomens	3
Slechte woonomstandigheden.....	4
De prijs van water	4
Aandeel waterfactuur in de totale consumptie	5
Aandeel waterfactuur in het beschikbaar inkomen	6
Betalingsmoeilijkheden	7
Afsluitingen.....	8
Beleidsmaatregelen tegen waterarmoede	11
Vlaanderen	11
Wallonië.....	11
Brussel	12
Deel II: Projectoproep 'Water voor iedereen!'	
Koning Boudewijnstichting.....	13
Een diversiteit aan projecten	13
De ervaringen van de projecten	13
Hoe werken met doelgroep?	13
Hoe waterverbruik verminderen?.....	16
Metten is weten	18
Linken naar hulpverlening	19
Besluit.....	20
Geraadpleegde literatuur.....	21
Bijlage	22

Deel I: Context

Waterarmoede in België

Waterarmoede kan worden omschreven als een situatie waarbij iemand geen toegang heeft tot voldoende water of tot kwaliteitsvol water dat voldoet aan zijn of haar basisnoden: voeding, hygiëne van het lichaam en de woning [c]. Dit omvat onder meer het risico om afgesloten te worden van drinkwater, maar evenzeer 'verdoken waterarmoede'. Daarvan is sprake als men zo zuinig omspringt met drinkwater dat men niet kan voorzien in elementaire behoeften of dat men andere, goedkope waterbronnen gebruikt waarvan de kwaliteit niet gegarandeerd is [d]. In een welvarend land zoals België is waterarmoede hoofdzakelijk het resultaat van een te laag inkomen, een te hoge waterfactuur en een woning van slechte kwaliteit [c].

Figuur 1: Oorzaken van waterarmoede, de drie belangrijkste verklarende factoren

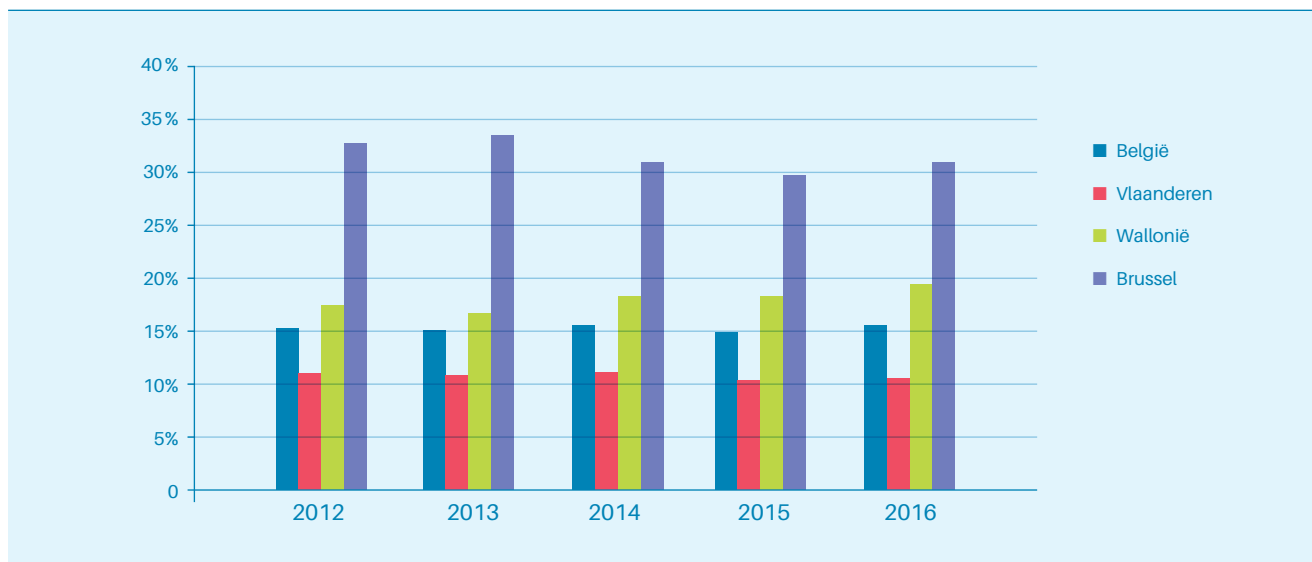

Bron: Koning Boudewijnstichting

Lage inkomens

16 % van de Belgische bevolking heeft een inkomen dat lager ligt dan de armoedegrens.¹ De armoederisicograad is het hoogst in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (31 %), gevolgd door het Waals Gewest (19 %) en het Vlaams Gewest (11 %). Het armoederisico is de voorbije jaren vrij constant gebleven. Een belangrijk deel van de sociale uitkeringen, zoals het leefloon en de minimum werkloosheidsuitkering liggen onder de armoedegrens [e].

¹ Dat is het percentage personen met een equivalent beschikbaar huishoudinkomen dat lager is dan 60 % van het nationaal mediaan huishoudinkomen (in 2016 bedroeg de armoedegrens bv. 1.115 euro per maand voor een alleenstaande).

Figuur 2: De armoederisicograad van de Belgische bevolking, per Gewest, 2012-2016

Bron: POD Maatschappelijke Integratie

Slechte woonomstandigheden

Een beperkt deel (0,5 %) van de Belgische bevolking beschikt niet over een bad of douche in de woning. Een iets groter aandeel (1,7 %) heeft geen toilet dat enkel door het eigen gezin wordt gebruikt [f].

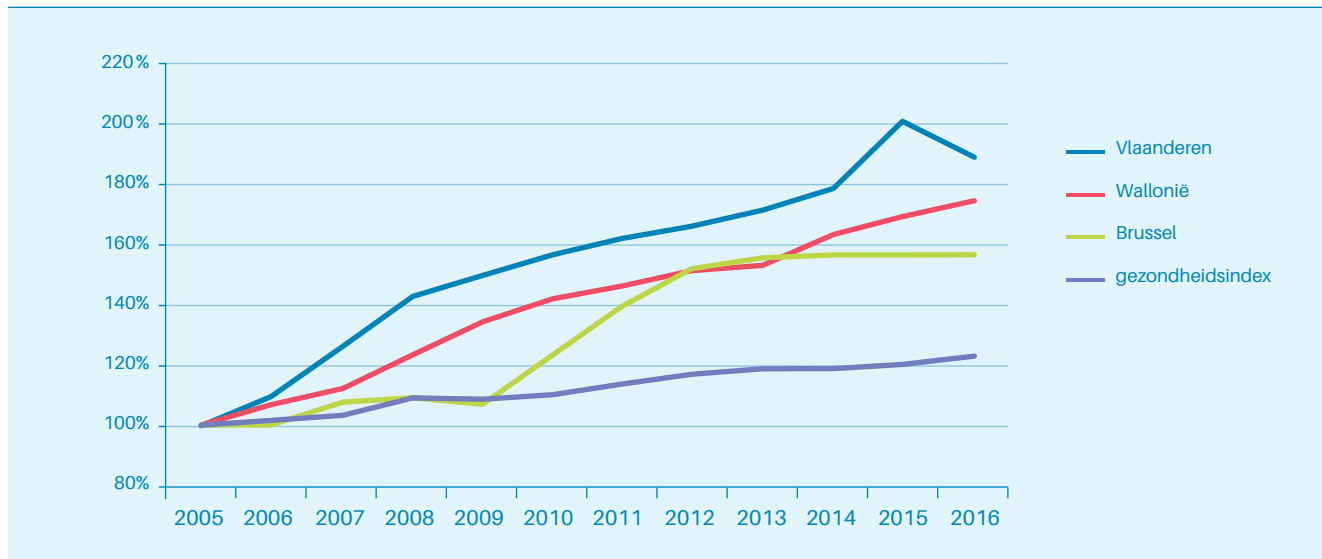
We hebben geen gegevens over het aantal woningen met waterlekken of ontoereikende sanitaire installaties. We weten echter wel dat ongeveer één op vier Belgen (28 %) kampt met huisvestingsdeprivatie. Dit is een situatie waarbij een woning één of meer van volgende gebreken heeft: een lekkend dak, vocht in muren, vloeren of fundamenteën, rottende ramen, geen bad of douche, geen toilet binnenshuis of een te donkere woning. Meer dan de helft (53 %) van de personen met een armoederisico kampte in 2016 met huisvestingsdeprivatie [e]. Het is plausibel dat een belangrijk deel van deze woningen ook waterlekken of ontoereikende sanitaire installaties heeft.

De prijs van water

De prijs van water is de voorbije jaren aanzienlijk gestegen, en dit in alle Gewesten. In Vlaanderen steeg de integrale waterfactuur voor een gemiddeld gezin (2,33 personen, 84m³/jaar) van 201 euro per jaar in 2005 tot 379 euro in 2016. In Wallonië steeg de prijs in dezelfde periode van 289 euro tot 502 euro voor een verbruik van 100m³. In Brussel van 161 euro tot 252 euro voor een gemiddeld verbruik van 70m³.²

De gemiddelde waterfactuur steeg tussen 2005 en 2016 dus met 89 % in Vlaanderen, met 74 % in Wallonië en met 56 % in Brussel. In dezelfde periode steeg de gezondheidsindex –die de basis vormt voor de aanpassingen van lonen en sociale uitkeringen– slechts met 22 % (figuur 3). Ook in reële termen is de gemiddelde waterfactuur de voorbije jaren dus aanzienlijk gestegen.

² De verschillende Gewesten en drinkwatermaatschappijen hanteren elk een eigen tariefstructuur en tarieven. Ook de gemiddelde gezinssamenstelling en het gemiddeld verbruik verschilt per Gewest. De vermelde bedragen en gemiddelden zijn afkomstig van <https://www.vmm.be/water/waterfactuur/onderzoek-en-trends> (Vlaanderen), <https://www.aquawal.be/fr/statistiques-de-l-eau-potable-et-de-l-assainissement-des-eaux-usees-en-wallonie.html?IDC=621> (Wallonië) en <http://www.hydrobru.be/wp-content/uploads/2017/06/Rapport-dactivite-s-2016-HYDROBRU.pdf> (Brussel). Op deze websites vindt u ook meer toelichting bij de redenen voor de prijsstijgingen. Een analyse van deze prijsstijgingen behoort niet tot het onderwerp van deze brochure (die focust op de gevolgen van prijsstijgingen en waterarmoede op de gebruikers).

Figuur 3: Evolutie van de gemiddelde waterfactuur in de drie Gewesten, 2005-2016 (2005 = index 100)

Bron: VMM, AquaWal, HydroBru, FOD Economie. Bewerking: REDON

Aandeel waterfactuur in de totale consumptie

Een gemiddeld Belgisch gezin besteedde in 2016 352 euro per jaar aan de kosten voor leidingwater en afvalwaterzuivering.³

Deze kosten nemen toe naarmate het inkomen stijgt. De kosten voor waterverbruik bij gezinnen behorend tot het eerste inkomenskwartiel – dit zijn de 25 % gezinnen met de laagste inkomens – liggen aanzienlijk lager dan bij hoogste inkomensgroep. Gezinnen met een laag inkomen lijken hun waterverbruik dus reeds te beperken.

Tabel 1: Gemiddelde jaarlijkse uitgaven per huishouden voor water, België, 2016

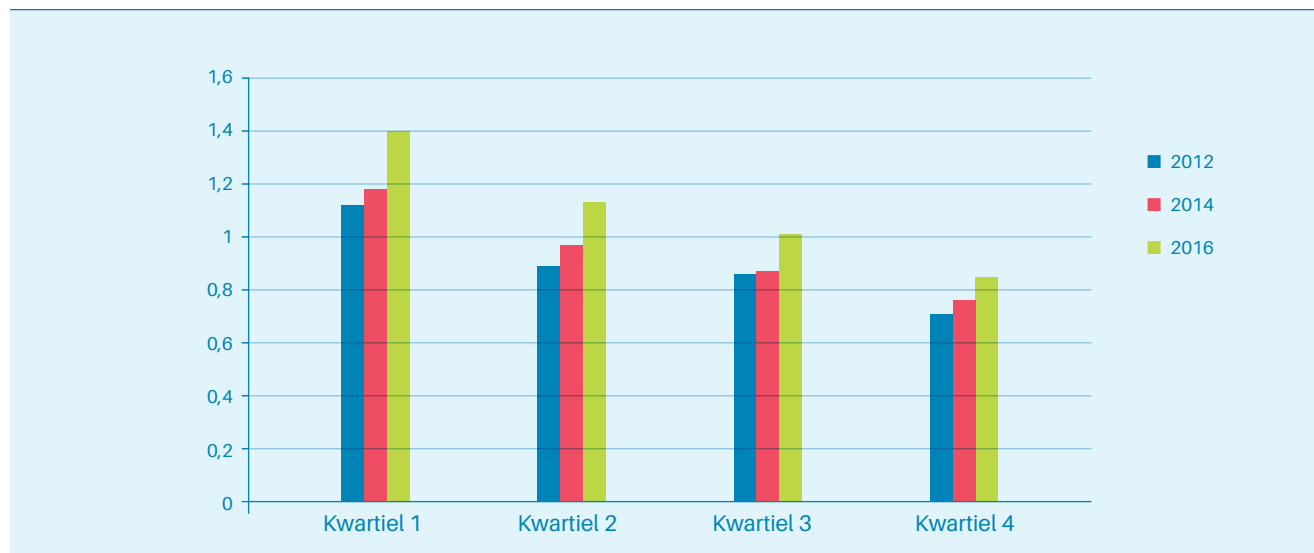
Totale bevolking	Kwartiel 1	Kwartiel 2	Kwartiel 3	Kwartiel 4
352 euro	272 euro	311 euro	388 euro	436 euro

Bron: FOD Economie, Huishoudbudgetonderzoek 2016. Bewerking: REDON

Ondanks de lagere kost, weegt de waterfactuur toch het zwaarst door in het huishoudbudget van de armste gezinnen. De 25 % huishoudens met de laagste inkomens (Kwartiel 1) besteden gemiddeld 1,4 % van hun totale consumptie aan water, tegenover 0,8 % bij de huishoudens met de hoogste inkomens (Kwartiel 4). De laagste inkomensgroepen zagen het aandeel van de waterfactuur de voorbije jaren ook het sterkst stijgen.

³ Huishoudbudgetonderzoek FOD Economie, som van de rubrieken 0441 'Leidingwater' en 0443 'Kosten in verband met zuiveren van afvalwater'.
<https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/huishoudbudget>

Figuur 4: Aandeel van de kosten voor water in de totale consumptie van de huishoudens, per inkomenskwartiel, België, 2012-2016

Bron: FOD Economie, Huishoudbudgetonderzoek. Bewerking: REDON

Aandeel waterfactuur in het beschikbaar inkomen

Er bestaat geen internationaal aanvaarde manier om waterarmoede te meten. Vaak wordt verwezen naar de 3 %-norm van de Britse waterregulator OFWAT. Een gezin kampt volgens deze norm met waterarmoede als de waterfactuur meer dan 3 % van het beschikbaar inkomen bedraagt [g]. De 3 %-norm kan zowel worden berekend op basis van het globaal beschikbaar inkomen, maar ook op de beschikbare inkomens na aftrek van de vaste huisvestingskosten (huur, hypotheek,...) [h].

Naar analogie met de 'Barometer Energiearmoede' van het Platform tegen Energiearmoede, beheerd door de Koning Boudewijnstichting [i], kan ook worden gesteld dat een gezin in waterarmoede verkeert wanneer het een te groot deel van zijn inkomen aan de waterfactuur besteedt.⁴ In België bedraagt de mediaan van de ratio 'wateruitgaven/beschikbaar inkomen na woonkosten' 1,1 %. Om de drempelwaarde voor waterarmoede te berekenen, wordt deze mediaan verdubbeld. In 2016 is de drempelwaarde voor waterarmoede 2,2 %. Een gezin kampt volgens deze benadering met waterarmoede wanneer het meer dan 2,2 % van zijn beschikbaar inkomen (na aftrek van woonkosten) aan de waterfactuur besteedt.

Tabel 2: Aandeel gezinnen in waterarmoede, België en de drie Gewesten, 2016

	Waterfactuur > 3 % beschikbaar inkomen voor woonkosten	Waterfactuur > 3 % beschikbaar inkomen na woonkosten	Waterfactuur > 2,2 % (dubbele van mediaan ratio) beschikbaar inkomen na woonkosten
België	3,6 %	7,7 %	16,1 %
Vlaanderen	2,2 %	4,5 %	10,7 %
Wallonië	4,6 %	10,1 %	20,2 %
Brussel	6,3 %	13,0 %	24,9 %

Bron: EU SILC 2016. Bewerking UA-OASes⁵

⁴ Zie berekening 'gemeten energiearmoede' in de Barometer Energiearmoede [i] voor meer toelichting.

⁵ Schriftelijke correspondentie met Bart Delbeke, 15/02/2018.

Naargelang de gehanteerde benadering, schommelt het aandeel gezinnen in waterarmoede in België tussen 4 % en 16 % (Tabel 2). De Koning Boudewijnstichting meent dat de 2,2 % norm – naar analogie met de Barometer Energiearmoede – het best de Belgische context vat.⁶ Dit zou betekenen dat **één op vier Brusselse gezinnen, één op vijf Waalse gezinnen en één op negen Vlaamse gezinnen met waterarmoede kampt.**

Betalingsmoeilijkheden

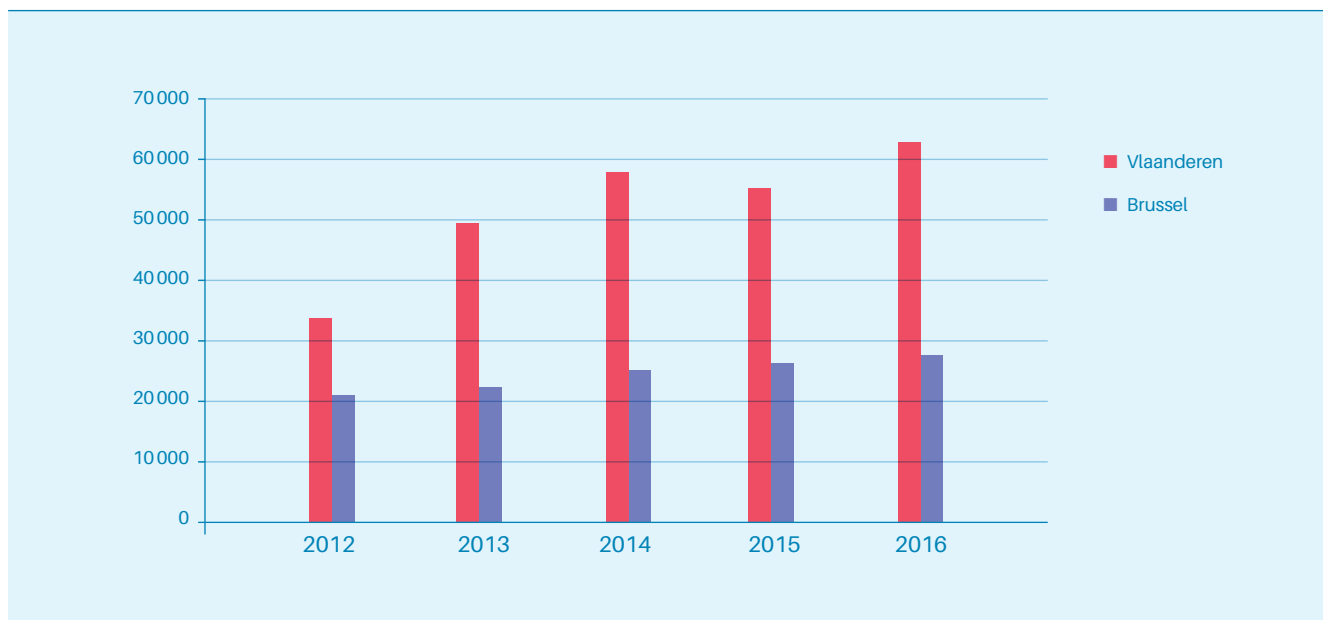
In 2016 hadden 139.411 Waalse huishoudens (9 %) het moeilijk om de waterfactuur te betalen [j]. In Vlaanderen kregen 220.379 huishoudelijke klanten (7 %) minstens één ingebrekestelling [k].

In 2016 werden in het Vlaams Gewest 62.842 afbetalingsplannen toegestaan. Dit is een stijging met 86 % ten opzichte van 2012. 49.216 klanten, of 1,9 % van het aantal klanten zonder ondernemingsnummer, kreeg minstens één afbetalingsplan via de exploitant [k].

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden in 2016 27.664 afbetalingsplannen toegekend aan de gebruikers [l]. Een stijging met 32 % ten opzichte van 2012.

Voor het Waals Gewest zijn ons geen cijfers inzake afbetalingsplannen bekend.

Figuur 5: Aantal toegestane afbetalingsplannen, Vlaanderen en Brussel, 2012-2016

Bron: VMM, Hydrobru. Bewerking: REDON

⁶ Dat blijkt bv. ook uit een studie van Aquawal en het 'Centre d'Etudes d'Habitat Durable', waaruit bleek dat huishoudens die verklaren de waterfactuur moeilijk te kunnen betalen, gemiddeld iets meer dan 2 % van hun inkomen aan de waterfactuur besteden [r]. Verder onderzoek is echter aangewezen.

Afsluitingen

Vlaanderen

LAC-werking

Als een huishoudelijke klant de rekening niet betaalt, dan kan de exploitant de procedure in gang zetten om de klant af te sluiten van de drinkwatervoorziening. De exploitant stuurt de aanvraag tot afsluiting door naar de Lokale Adviescommissie (LAC).

De LAC is een orgaan opgericht in de schoot van het OCMW. De bedoeling is dat het OCMW de klanten contacteert om een haalbare oplossing voor de achterstallige betaling uit te werken om zo een afsluiting van de watertoevoer te voorkomen. Dat is het sociale vooronderzoek. Op de zitting van de LAC trachten OCMW, watermaatschappij en klant samen tot een oplossing te komen om de afsluiting te vermijden [k].

In 2016 werden in totaal 36.937 dossiers voor huishoudelijke klanten naar de LAC doorgestuurd. De meeste LAC-dossiers (32.595) waren gerelateerd aan betalingsproblemen. 4.330 dossiers werden doorgestuurd met als reden dat de klant weigert om de exploitant toegang te geven tot de watermeter. Van de 36.937 dossiers doorgestuurd naar de LAC, zijn 29.848 dossiers behandeld. Een aantal dossiers komt immers niet voor op de LAC-zitting. De klant heeft bijvoorbeeld als reactie op de melding van het doorsturen naar de LAC de openstaande schuld vereffend of een afbetalingsregeling gestart met de exploitant [k].

De LAC kan na een sociaal vooronderzoek drie types beslissingen nemen:

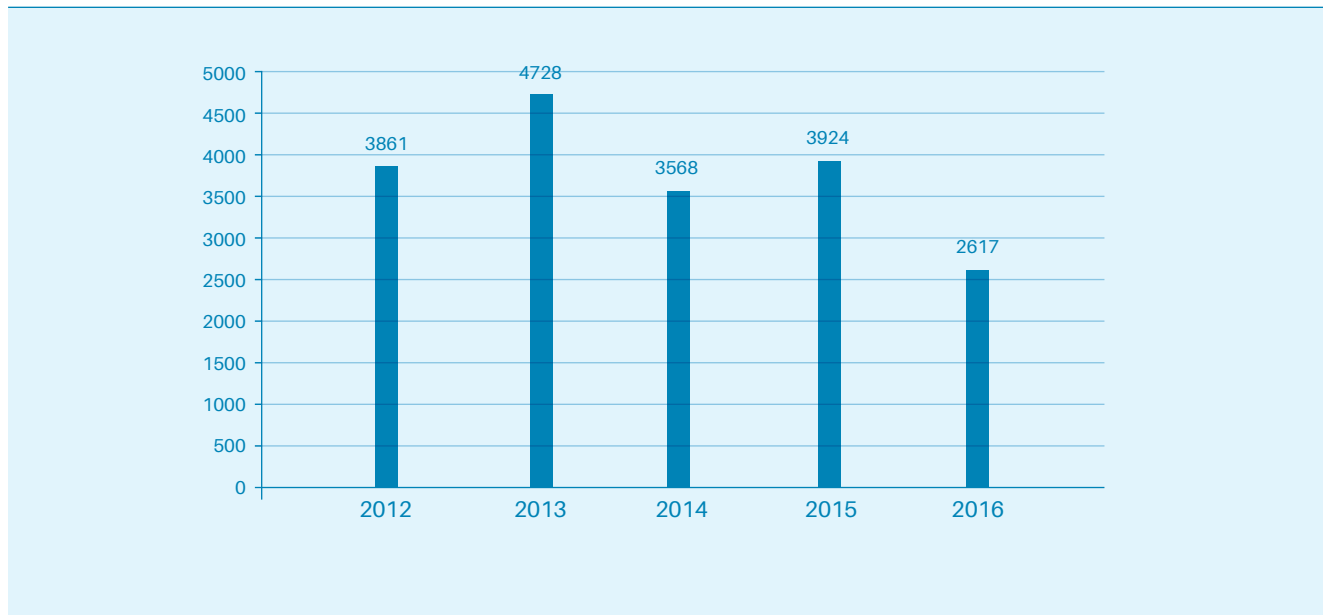
- › positief advies: de watertoevoer mag worden afgesloten;
- › negatief advies: het verzoek van de exploitant tot afsluiting van de watertoevoer wordt niet gevolgd;
- › voorwaardelijk advies: er kan worden afgesloten als de klant de opgelegde voorwaarden niet vervult. Als de klant start met het betalen van de eerste schijf, wordt de watertoevoer niet afgesloten. Als de klant een betaling overslaat of stopt met betalen, kan de exploitant afsluiten zonder bijkomend LAC-advies

In 2016 formuleerden de LAC 4 % positieve adviezen, 37 % negatieve adviezen en 59 % voorwaardelijke adviezen in dossiers die verband hielden met wanbetaling [k].

Afsluitingen

In 2016 werden in Vlaanderen 2.617 klanten afgesloten van het openbaar waterdistributienetwerk. Dit is een daling met 32 % ten opzichte van 2012. Ten opzichte van het totale aantal huishoudelijke klanten betekent dit dat 0,10 % van de klanten effectief afgesloten werd.

Van de 2.617 afgesloten klanten zonder ondernemingsnummer werden er 1.757 heraangesloten op hetzelfde leveringsadres. In 57 % van de gevallen gebeurde dat binnen de 7 kalenderdagen. In 23 % van de gevallen vond de heraansluiting plaats binnen 7 tot en met 30 kalenderdagen. Bij 19 % van deze klanten werd pas na meer dan 30 kalenderdagen heraangesloten. 860 afgesloten klanten werden niet heraangesloten op hetzelfde leveringsadres. Volgens de exploitanten gaat het meestal over klanten die verhuisd of overleden zijn [k].

Figuur 6: Aantal afsluitingen bij huishoudelijke klanten, Vlaanderen, 2012-2016

Bron: VMM

Wallonië

In het Waals Gewest kan de watertoevoer slechts worden afgesloten na een beslissing van de Vrederechter.

Na een eerste herinneringsbrief, kan de watermaatschappij overgaan tot een ingebrekestelling van huishoudelijke klanten. De klant wordt op de hoogte gebracht van de mogelijkheid om via het OCMW beroep te doen op het '*Fonds social de l'eau*'. Indien een klant geen gevolg geeft aan deze ingebrekestelling, kan de watermaatschappij verschillende maatregelen nemen:

- › verwijlrentresten (2 %) aanrekenen;
- › het verschuldigde bedrag rechtstreeks trachten te recupereren via het OCMW;
- › een waterbegrenzer plaatsen;
- › de Vrederechter verzoeken de watertoevoer af te sluiten.

De plaatsing van een waterbegrenzer dient tijdig (30 dagen na brief) te worden aangekondigd en het OCMW van de woonplaats van de betrokkene moet op de hoogte worden gebracht. Binnen de 7 kalenderdagen na de betaling van het verschuldigde bedrag, dient de waterbegrenzer te worden verwijderd.

De watermaatschappij kan de watertoevoer afsluiten na een beslissing van de Vrederechter wegens het niet betalen van de factuur. En dit tot het verschuldigde bedrag wordt betaald. In dat geval dient de watermaatschappij het OCMW van de woonplaats van de betrokkene te verwittigen. Recent weigerden een aantal magistraten de watertoevoer volledig af te sluiten, omdat dit in strijd zou zijn met de menselijke waardigheid [13].

Er zijn ons geen globale cijfers bekend over het aantal waterbegrenzers en afsluitingen van de watertoevoer in het Waals Gewest.

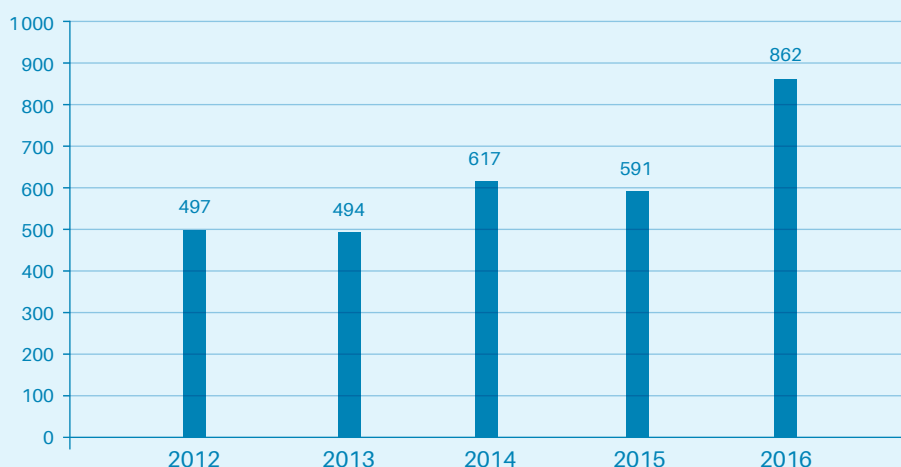
Brussel

De procedure voor afsluiting van de watertoevoer in Brussel is vergelijkbaar met deze in Wallonië, met dit verschil dat in het Brussels Gewest geen gebruik wordt gemaakt van waterbegrenzers.

De Watermaatschappij verstuurt een ingebrekestelling. Wanneer hierop geen reactie komt, dan wordt een aanvraag tot onderbreking van de waterlevering voor advies gestuurd aan de burgemeester en/of de voorzitter van het OCMW in de woonplaats van de gebruiker.

Na die kennisgevingen, en op basis van een oordeel van de Vrederechter of van de Rechtbank van eerste aanleg, heeft Hydrobru in 2016 de waterlevering bij 862 huishoudelijke verbruikers daadwerkelijk onderbroken [1]. Dit is een stijging met 73 % ten opzichte van 2012.

Figuur 7: Aantal afsluitingen bij huishoudelijke klanten, Brussel, 2012-2016

Bron: Hydrobru

➤ Beleidsmaatregelen tegen waterarmoede

Vlaanderen

Sedert 2016 is in Vlaanderen een **sociaal tarief** voor water in voege. Bepaalde doelgroepen hebben recht op een sociaal tarief of compensatie op de waterfactuur. Dit houdt een korting van 80 % op het normale tarief in.

Het gaat om personen die recht hebben op één van de volgende tegemoetkomingen:

- › de integratietegemoetkoming, de inkomensvervangende tegemoetkoming of de tegemoetkoming hulp aan bejaarden voor personen met een handicap;
- › een door het OCMW toegekend leefloon of levensminimum;
- › het gewaarborgd inkomen of de inkomensgarantie voor bejaarden en oudere personen.

Het sociaal tarief kan enkel toegepast worden bij gezinnen met een waterfactuur voor één enkel gezin. Soms is er een gemeenschappelijke factuur voor verschillende gezinnen, zoals in appartementsgebouwen met een gemeenschappelijk meter. Dan kan er geen sociaal tarief worden toegepast. Deze gezinnen ontvangen een compensatie van hun watermaatschappij. Het bedrag van de compensatie wordt forfaitair berekend, rekening houdend met het aantal gezinsleden, en rechtstreeks uitbetaald aan het gezinshoofd [n].

Beschermde klanten kunnen de watermaatschappij verzoeken om een **gratis waterscan** uit te voeren. Het aantal uitgevoerde waterscans in de periode 2014 tot en met 2016 is laag. In 2014 (periode juli – december) bedroeg dit 44, in 2015 steeg dit tot 150 en in 2016 tot 332. Sedert juli 2017 kunnen ook OCMW's, Centra Algemeen Welzijnswerk of andere instellingen voor schuldbemiddeling de waterscan voor hun cliënten aanvragen [o].

Daarnaast werd ook een inspiratienota opgemaakt met aanbevelingen voor de **goede werking van Lokale Adviescommissies (LAC) Water** [p]. Dit beleidsinitiatief kwam tot stand dankzij een project van Samenlevingsopbouw Antwerpen provincie – dat in het kader van deze oproep 'Water voor iedereen!' werd gesteund door de Koning Boudewijnstichting (zie deel 2).

Wallonië

In het Waals Gewest kunnen verbruikers met betalingsmoeilijkheden via het OCMW beroep doen op het '**Fonds Social de l'Eau**' (FSE). Het FSE is niet van toepassing in de gemeenten behorend tot de Duitstalige Gemeenschap.

Het Fonds wordt betoelaagd via een bijdrage van 0,025 € per m³ op de waterfactuur. In 2016 beschikte het FSE over een budget van 4,1 miljoen euro. 80 % van dit budget is beschikbaar voor financiële tussenkomsten aan klanten met betalingsmoeilijkheden, 10 % voor werkingskosten van de OCMW's en de '*Société Publique de Gestion de l'Eau*' en 10 % voor technische verbeteringen door de watermaatschappijen bij de begunstigden.

Het aantal interventies en het gemiddelde bedrag per interventie is de voorbije jaren aanzienlijk gestegen: van ongeveer 9.000 interventies voor een totaalbedrag van 1,3 miljoen euro in 2005 (gemiddeld bedrag van 140 euro) tot bijna 10.000 tussenkomsten voor een bedrag van 3,1 miljoen euro (gemiddelde van 306 euro per interventie) in 2016 [j]. Een aangepaste financiering in 2015 (verhoging van de bijdrage van 0,0125 euro tot 0,025 euro/m³) zorgde voor een stijging van het beschikbare budget [q].

Brussel

De intercommunale Hydrobru werkt nauw samen met de negentien OCMW's van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zodat de personen in moeilijkheden aangepaste technische en/of financiële oplossingen kunnen krijgen. Elke persoon die het moeilijk heeft om zijn waterfactuur te betalen, ongeacht of hij sociale bijstand geniet, kan zich wenden tot het OCMW van zijn of haar gemeente.

Elke jaar financiert de intercommunale een **sociaal fonds** via een bijdrage van 0,03 euro per gefactureerde m³ drinkwater. Zo werd in 2016 1,8 miljoen euro verdeeld onder de negentien OCMW's van het Gewest die het sociaal fonds beheren [1].

Daarnaast is er in Brussel momenteel een multi stakeholder werkgroep – met vertegenwoordigers van de gewestelijke overheid, de watermaatschappij en sociale organisaties – actief. Deze heeft als doelstelling een versterkt beleid tegen waterarmoede uit te werken.

Deel II: Projectoproep 'Water voor iedereen!' Koning Boudewijnstichting

➤ Een diversiteit aan projecten

Ondanks de verschillende maatregelen die de verschillende Gewesten en drinkwatermaatschappijen treffen, blijft een aanzienlijk deel van de meest kwetsbare huishoudens met waterarmoede kampen. Om hieraan te verhelpen, en om het fenomeen van waterarmoede beter te documenteren, steunde de Koning Boudewijnstichting, in 2016 en 2017, 21 projecten inzake waterarmoede. Hiervan waren er telkens 7 in Vlaanderen, Wallonië en Brussel. Aan deze projecten werd in totaal 197.000 euro toegekend.⁷

De projecten kunnen ruwweg worden onderverdeeld in drie categorieën. Een eerste type projecten organiseert informatie- en vormingssessies inzake rationeel waterverbruik bij maatschappelijk kwetsbare doelgroepen. Deze vinden hoofdzakelijk in groepsverband plaats. Bij de tweede reeks projecten ligt de klemtoon op individuele huisbezoeken waarbij 'waterscans' of andere vormen van detectie en herstel van waterlekken worden uitgevoerd. Een derde soort projecten grijpt de thematiek van waterarmoede aan om een achterliggende sociale problematiek bespreekbaar te maken. Een aantal projecten combineert diverse types van activiteiten.

➤ De ervaringen van de projecten

Om het fenomeen van waterarmoede scherper te definiëren en te documenteren, en de mogelijke aanpak ervan beter in kaart te brengen, organiseerde de Koning Boudewijnstichting tussen 2016 en 2018 drie interviews waar de projectverantwoordelijken hun ervaringen konden delen. Ook werden alle projectverantwoordelijken geïnterviewd, om op die manier een beter zicht te krijgen op hun concrete praktijken.

Deze interviews en interviews werden gestructureerd op basis van vier centrale thema's: (1) Hoe werken met de doelgroep? (2) Hoe het waterverbruik verminderen? (3) Meten is weten (4) Linken naar hulpverlening. In wat volgt, geven we rond elk van deze vier thema's de voornaamste bevindingen mee. We illustreren deze met concrete ervaringen vanuit de ondersteunde projecten.

Hoe werken met de doelgroep?

De afbakening van de doelgroep bepaalt in belangrijke mate de wijze waarop organisaties de deelnemers aan hun activiteiten trachten te bereiken.

Een aantal organisaties staat via hun reguliere werking in nauw contact met kwetsbare groepen. Het gaat dan bijvoorbeeld om buurtwerkingen, organisaties die werken met asielzoekers of verenigingen waar armen het woord nemen. Zij maakten gebruik van de projectoproep 'Water voor iedereen!' om hun bestaande activiteitenaanbod uit te breiden met een aanbod inzake rationeel waterverbruik. Dit vanuit de vaststelling dat hun doelpubliek (te) weinig vertrouwd is met dit thema.

⁷ Een volledig overzicht van deze projecten, met een korte projectbeschrijving, bevindt zich in bijlage.

‘Le Monde des Possibles’ informeert asielzoekers over rationeel water- en energieverbruik

Sinds 2009 organiseert ‘Le monde des Possibles’ vormingen voor asielzoekers die verblijven in de open asielzoekerscentra in de provincie Luik. Het aanbod bestaat uit vormingen over gezondheid, werk, familie,... Ook het thema huisvesting komt aan bod, met aandacht voor rationeel water- en energieverbruik. Dat is van groot belang. Zolang zij in de centra van het Rode Kruis of FEDASIL verblijven, is hier immers weinig aandacht voor. Ze nemen dan ook vaak slechte gewoonten aan (kraantjes die niet worden dichtgedraaid, ramen openen terwijl de verwarming aan staat, wasmachines of droogkasten met te weinig was laten draaien,...). Eenmaal de asielzoekers zelfstandig gaan wonen, leiden deze slechte gewoonten tot hoge facturen. Tijdens de vormingen ontvangen de deelnemers concrete tips om hun water- en energieverbruik te beheersen. De organisatie hoopt op deze manier asielzoekers te vormen opdat deze ambassadeurs worden en zo andere inwoners, maar ook de directie van het centrum verder sensibiliseren rond deze thematiek.

Een andere aanpak is deze waarbij organisaties een specifiek project rond waterarmoede op poten zetten, en hiermee een ruimer publiek trachten te bereiken. Een belangrijke uitdaging bij dit type projecten is ervoor te zorgen dat niet enkel de ‘reeds overtuigden’ worden bereikt, maar ook diegenen die niet spontaan aan dergelijke acties deelnemen. Dit vergt een grote nabijheid en vaak intensieve contacten met de potentiële deelnemers.

Sociale huisvestingsmaatschappij HACOSI: ‘Bespreek waterarmoede: van kraan tot factuur’

«Een zwaardere waterfactuur voor onze huurders is vandaag ook een echte bezorgdheid van HACOSI, want wij willen tevreden en gelukkige huurders», stelt Christel Croux. Via het project van de Koning Boudewijnstichting kreeg HACOSI de kans om dit thema preventief uit te spitten op de bewonersvergaderingen, die de sociale dienst zo dicht mogelijk bij de mensen organiseert.

De sociale huurders van HACOSI vormen een heel gemengd publiek bestaande uit autochtonen, allochtonen, personen met een handicap, senioren,... Aan de bewonersvergaderingen nemen vooral senioren deel. Maar door ook te vergaderen in de inkomhal van appartementsblokken, woonerven, partytenten en zaaltjes dichtbij de huurders, werden ook bewoners met een beperking of bewoners die toevallig langskwamen, bereikt. De sociaal werkers krijgen geregeld opleidingen om beter te kunnen omgaan met de doelgroep: jaarlijkse opfrissing klare taal, materiaal sterk visueel maken, eenvoudig taalgebruik en icoontjes in de brochure, informatie beknopt houden en mondeling uitleg geven tijdens persoonlijke contacten.

Tot slot trachten diverse projecten op basis van administratieve gegevens in contact te komen met huishoudens die het meest baat zouden hebben bij ondersteuning op het vlak van rationeel waterverbruik. Het gaat dan bijvoorbeeld om gegevens verkregen via de lokale adviescommissie (LAC) water of de watermaatschappij (personen met achterstallige betalingen en/of een abnormaal hoog verbruik). Omwille van privacy of onvolledige data, is het echter geen evidentie om langs deze weg in contact te komen met de betrokken huishoudens.

Waterscans bij mensen met waterschulden in Genk

“Waterschuld is vaak de druppel die de emmer doet overlopen”, stelt Sylvie Reyskens van het OCMW Genk. “Mensen met waterschulden die worden toegeleid via de Lokale Adviescommissie Water zijn vaak nog niet bekend bij het OCMW. Om de ene of andere reden hebben ze door eigen toedoen of door externe gebeurtenissen een schuld opgebouwd. Ze beschouwen dat zelf als een taboe, een stigma, en willen geen inmenging in hun privéleven. En dus vinden ze ook hun weg niet naar het OCMW”. Hoewel ze daar gerichte hulp zouden kunnen krijgen in de vorm van budgetbegeleiding of schuldbemiddeling of een energie- of waterscan.

Bij de start van het project was het de bedoeling om via de LAC een 200-tal personen te selecteren voor een waterscan. “In één op drie gevallen gaven de gezinnen met een LAC-dossier niet thuis toen er een energie- en waterscanner van Stebo, op vraag van het OCMW, bij hen aanklopte, hoewel de meesten daar vooraf telefonisch wel mee ingestemd hadden”, vertelt Joachim de Wijs van Stebo.

Bij andere gezinnen ging Stebo op bezoek om het verbruik, de woningkwaliteit en mogelijke technische problemen te beoordelen. In gevallen waarbij er een hoog verbruik was bleek daar vaak een logische verklaring voor te bestaan. Bijvoorbeeld: een woning met meer bewoners dan aangegeven gedomicilieerden of een woning die ook wordt gebruikt voor een zelfstandig beroep (kapper, garagist).

Of het nu gaat om vormingen in groepsverband of individuele begeleiding via waterscans: alle projecten zijn het erover eens dat alle informatie zo nauw mogelijk moet aansluiten bij de leefwereld van de deelnemers, en zo concreet mogelijk moet zijn. Dat betekent onder meer heel duidelijk weergeven wat de kostprijs is van een lekkende kraan of toilet, kleine herstellingen uitvoeren op kranen of installaties die gelijken op deze van de deelnemers, een vormingssessie organiseren in een voorbeeldwoning,... Diverse organisaties beschouwen dit project ook als een onderdeel van, of aanzet tot meer ‘gemeenschapsvormende’ activiteiten. Zij hechten dan ook veel belang aan het creëren van een sfeer van vertrouwen en verbondenheid onder deelnemers.

Sociale huisvestingsmaatschappij Sambre et Biesme, en Empreintes: vorming op maat van de bewoners

De sociale huisvestingsmaatschappij Sambre et Biesme en vzw Empreintes ontwikkelden een gezamenlijk project voor sociale huurders. Ze kozen hierbij voor een participatieve aanpak. De klemtoon lag op het uitwisselen van ervaringen tussen de deelnemers. De deelnemers konden zelf de onderwerpen en de volgorde waarin zij deze wensten te behandelen, kiezen. De vorming werd uitgewerkt op basis van deze voorstellen (bv. Hoe een lek detecteren? Hoe water besparen bij een toilet zonder spaarknop?...). Tijdens de sessies was er veel aandacht voor een goede groeps sfeer, het creëren van betrokkenheid, ...

Naast bovenstaande beschouwingen, formuleerden de projecten tijdens de interviews nog een aantal gemeenschappelijke vaststellingen inzake het bereiken van en werken met de doelgroep.

- › Een eerste vaststelling is dat water(armoede) niet als een losstaand element kan worden beschouwd, maar best geïntegreerd wordt in een ruimere dienstverlening inzake huisvesting en energie. Hierbij dient maximaal gebruik te worden gemaakt van bestaande organisaties en netwerken.
- › Aandachtspunt hierbij is dat heel wat sociaal werkers (te) weinig op de hoogte zijn van de problematiek van waterarmoede (bv. Hoe eenvoudig lekken detecteren? Sociale maatregelen inzake water,...). Meer informatie en vorming rond dit thema voor sociaal werkers - zeker diegenen die werken rond huisvesting en energie- is dan ook wenselijk. De praktijk leert ook dat een combinatie van groepswork (vorming, sensibilisering) en individuele begeleiding (huisbezoek, lekdetectie, begeleiding bij betalingsachterstand) versterkend werkt (preventief en curatief werken).

- › Om mensen over de streep te trekken om deel te nemen aan groepsactiviteiten, is het ter beschikking stellen van kleine hulpmiddelen (bv. spaardouchekop) vaak een goede incentive. Zo hebben de mensen direct baat bij hun deelname aan het project.
- › Persoonlijk contact bij het uitnodigen van deelnemers voor groepsactiviteiten (bv. telefoneren, aanbellen aan huis) is erg arbeidsintensief, maar levert vaak goede resultaten op. Zeker voor groepen die zelden of nooit aandacht schenken aan brieven of folders.

Hoe waterverbruik verminderen?

‘Alle beetjes helpen’. Zeker voor mensen in armoede. Eenvoudige handelingen, zoals de kraan dichtdraaien tijdens het tanden poetsen, de wasmachine pas laten draaien wanneer ze voldoende gevuld is,... Het zijn allemaal kleine gedragingen die je helpen om de waterfactuur te verminderen. Zowel voor mensen in (water)armoede als voor de rest van de bevolking.

We zagen echter dat een hoog waterverbruik niet enkel het gevolg kan zijn van individuele gedragingen maar ook van waterlekken. De ondersteunde projecten richten zich op één of beide van deze oorzaken van een hoog verbruik.

CAFA Sint-Gillis: ‘Jacht op waterlekken’

Het project is ontstaan vanuit de energiecel van CAFA vzw: naast een curatieve aanpak van water- en energieschulden via schuldbemiddeling, was er ook nood aan een meer preventieve benadering. Daarom werd het project ‘Service Eco & co’ opgestart. Inwoners kunnen hier terecht voor vormingen inzake rationeel energie- en waterverbruik, energieaudits via huisbezoeken, hulp bij herstellingen,... Met de steun van de Koning Boudewijnstichting werd naast deze focus op gedrag ook een atelier ‘jacht op waterlekken’ opgestart. Dit bevat een theoretisch gedeelte (hoe kan je een lek detecteren, de kostprijs van lekken, hoe herstel je een lek? ,...) via presentaties en didactische video’s. Daarnaast is er ook een praktisch gedeelte waarbij het aangeleerde wordt uitgetest op werkelijke sanitaire installaties (toilet, kraan,...). De ateliers kunnen op grote belangstelling rekenen, vooral van vrouwen.

Interessant aan dit project is dat CAFA ook een uitleendienst heeft waar de deelnemers het materiaal kunnen uitleenen dat ze nodig hebben voor herstellingen. Als de herstelling niet lukt, kunnen ze ook beroep doen op een ‘Eco arbeider’ van het OCMW van Sint-Gillis. Dat is een technisch geschoolde medewerker waarop mensen met een laag inkomen beroep kunnen doen voor herstellingen.

De meeste projecten stellen duidelijk vast dat de grootste winst te boeken valt door het opsporen en herstellen van lekken. Ter illustratie: de kostprijs van een druppelende kraan bedraagt ongeveer 115 euro per jaar. Een lek aan de spoelbak van het toilet 730 euro per jaar. Hier moet volgens de organisaties veel meer op worden ingezet. Zeker gezien de vaak bedenklijke kwaliteit van de woningen en sanitaire installaties waarover mensen in (water)armoede beschikken.

Lekdetectie door het OCMW Antwerpen en Levanto

Een typisch voorbeeld is dat van Adil⁸ die een huisje huurt in Antwerpen. Midden 2017 kreeg hij een hoge afrekeningsfactuur en merkte hij dat hij op een jaar tijd meer dan 250 m³ water had verbruikt, terwijl de norm voor een gezin met 2 personen 90 m³/jaar is. Adil deed zelf een lekttest en stelde vast dat de waterteller voortdreef zonder dat hij water verbruikte. De sociale onderneming Levanto deed de test bij een huisbezoek nog eens over en noteerde dat er op 1 uur tijd 50 liter wegliep. Een slang in de verwarmingsketel in de keuken was verbonden met de afvoer en daar liep water uit. Het ging om een soort boiler van dubieuze kwaliteit, die de eigenaar misschien goedkoop had kunnen kopen. In afwachting van de herstelling wou Adil de hoofdleiding in de kelder 's nachts afsluiten, maar dat bleek niet mogelijk te zijn. Uiteindelijk heeft hij de boiler vervangen en het probleem was opgelost.

Gelet op het grote belang van lekdetectie en -herstel, stellen de organisaties dat bestaande instrumenten, zoals technische herstellingen via het Sociaal Waterfonds (in Brussel en Wallonië) of de waterscan (Vlaanderen) nog veel meer moeten worden benut. Ook de drempel om hier toegang toe te krijgen, moet worden verlaagd.

Van het kastje naar de muur bij aanvraag waterscan⁹

“De watermaatschappij gaf uitleg over haar afsluitingsprocedure voor mensen met achterstand in de betalingen, en hoeveel kansen ze krijgen. De uitleg over de waterscans bleef echter zeer vaag. Onze ervaring is dat die waterscans vooral op papier bestaan, maar dat hiermee in de praktijk bijna niets gebeurt. Op de website van de watermaatschappij staat een tarief voor mensen die als niet-beschermde klant een waterscan willen laten uitvoeren. Maar toen we belden naar de maatschappij was hierrond geen informatie te krijgen.”

Ook geven de ondersteunde organisaties aan dat een combinatie van een collectieve aanpak (informatieverstrekking, sensibilisering) en individuele begeleiding (detectie en herstel van lekken in de woning) noodzakelijk is voor een succesvolle aanpak van een hoog waterverbruik.

Ten slotte stellen diverse projecten voor om in geval van verborgen waterlekken, de waterfactuur te beperken.

Waals Gewest: voorstel tot maximumfactuur bij verborgen waterlekken

Naar aanleiding van hun activiteiten inzake wateramoede, stelde de organisatie Revert (Verviers) aan leden van het Waals Parlement voor om een regeling uit te werken waarbij de waterfactuur wordt beperkt in geval van verborgen lekken. Dit leidde tot een voorstel van decreet –dat momenteel in parlementaire behandeling is.¹⁰

8 De naam is fictief, het verhaal echt.

9 Geanonimiseerde getuigenis van één van de projecten.

10 https://www.parlement-wallonie.be/pwpages?p=doc-recherche-det&type=3&id_doc=80944&from=dec

Meten is weten

De meeste projecten voorzagen niet in een systematische opvolging van de evolutie van het waterverbruik. Als voornaamste redenen om dit niet te doen, werden de te grote last voor de deelnemers en de soms moeilijke toegang tot de watermeters aangehaald. Ook stelden een aantal organisaties dat het bij een herstel van lekken 'evident' is dat het waterverbruik zal dalen.

Toch zijn er ook een aantal organisaties die het gebruik van de deelnemers nauwgezet opvolgen. De resultaten zijn vaak erg gunstig. Deze projecten grijpen deze cijfers ook aan om hun inspanningen inzake waterarmoede uit te breiden of te intensifiëren (bv. in de gesprekken met het bestuur van de organisatie).

Regelmatige opname van de meterstanden in Roeselare en Halle

Roeselare

Algemene sensibilisatiecampagnes bereiken niet altijd de kwetsbaarste bevolkingsgroepen. Daarom trekt het Welzijnshuis in Roeselare liever de kaart van individuele audits en begeleiding op maat. "We doen een beroep op een team van 'energiesnoeiers' die thuis langsgaan bij mensen die moeite hebben om hun waterrekening te betalen", zegt Ellen Derluyn. "Het zijn ervaringsdeskundigen die de leefwereld van deze mensen kennen en die daardoor sneller aanvaard worden dan klassieke gesprekspartners. Zo hebben we vorig jaar 47 audits kunnen doen." "Soms geven we eenvoudige tips om zuiniger om te springen met water – we delen overigens gratis mousserende filters en spaardouchekoppen uit- of helpen we hen met administratieve kwesties zoals onjuiste afrekeningen", zegt Joachim Maertens, verantwoordelijk voor het team van energiesnoeiers. "Bij buitensporig verbruik doen we een grondigere audit, met precieze meteropnames en opvolgbezoeken. **Gemiddeld wordt 83m³ bespaard! Het record staat op naam van een gezin dat van 408 naar 45m³ per jaar is gegaan. De oorzaak: een lek aan het toilet dat niet was opgemerkt.**"

Halle

Via informatieverstrekking, adviserende huisbezoeken en investeringen in waterbesparende maatregelen begeleidde de Woonwinkel Zennevallei huurders die het financieel moeilijk hebben, om hun waterfactuur te verlagen. Bij de tweewekelijkse opvolgingsbezoeken noteerden de deelnemers samen met de experts hun meterstanden en werd bekeken welke tips ze effectief toepassen of zouden kunnen toepassen. **Tijdens de projectperiode verbruikten de deelnemers elk gemiddeld 80 liter per dag, waardoor hun waterverbruik 30 liter of 28 % lager lag dan in de maanden daarvoor.**

Om het waterverbruik van de deelnemers te monitoren, gebruikten de organisaties eigen formulieren of maakten ze gebruik van de website www.energieid.be. Deze website werd ontworpen met steun van het Fonds Duurzaam Materialen- en Energiebeheer, beheerd door de Koning Boudewijnstichting. Individuen of organisaties kunnen er op een eenvoudige wijze hun verbruiksgegevens van water en energie ingeven, en hun verbruik op die manier zorgvuldig monitoren en vergelijken met anderen (bv. andere deelnemers aan het project).

Het OCMW Antwerpen gaat nog een stapje verder, en stapte mee in een proefproject van 'slimme, digitale watermeters'.

‘Slimme, digitale watermeters’ voor kwetsbare gezinnen in Antwerpen

Begin 2017 is Waterlink gestart met een proefproject rond slimme, digitale watermeters. Vandaag zijn er op die manier in Antwerpen 1000 slimme meters aangesloten. Vijftig van die meters staan bij kwetsbare gezinnen (LAC- en leefloonklanten) op voorstel van de Energiecel van het OCMW, die als partner betrokken is bij het project.

Slimme meters versturen voortdurend (om het kwartier) signalen van de klanten naar Waterlink. Zo kun je het verbruik van je klanten goed in kaart brengen. Zitten ze met een lek of verbruiken ze veel? Is er 's nachts een klein verbruik dat blijft lopen, dan is er waarschijnlijk een lek. Wordt er 's nachts helemaal niets verbruikt, dan is er vermoedelijk geen lek. Op welke tijdstippen? Welke apparaten of installaties verbruiken dan water? Een verouderde wasmachine? Verbruik als ik niet thuis was: is er een wanverbinding en zitten de burens op mijn meter?

«Slimme meters zijn voor onze doelgroep zeer interessant. Ze lossen de problemen niet op, maar je krijgt sneller inzicht. Daaraan kun je werken en dan ben je een stap verder», stelt Kristine Landuyt. De Energiecel volgt die verbruiken op en bij sommige klanten is ze zo al een stap verder gekomen. Soms is er ook geen lek, geen wanverbinding, het is puur het verbruik. «Dan laten we hen een waterdagboek bijhouden waarin ze alle speciale dingen op een dag opschrijven: bad, wasmachine. Zo krijgen de klanten inzicht in hun verbruik»

Linken naar hulpverlening

Diverse projecten grijpen de thematiek van waterarmoede aan om een achterliggende sociale problematiek bespreekbaar te maken. Het gaat dan onder meer om organisaties die via het thema ‘water’ in contact komen met uiterst kwetsbare doelgroepen –zoals dak- en thuislozen of permanente campingbewoners- en zo een sociaal begeleidingsproces trachten op te starten.

Straatverplegers Brussel: openbare drinkwatervoorzieningen beter kenbaar maken aan dak- en thuislozen

Straatverplegers vzw bracht een plannetje uit met alle openbare drinkwatervoorzieningen in het Brussels Gewest. Verantwoordelijke Emilie Meesen geeft wat meer uitleg. “Ik denk dat mensen die al lang dakloos zijn, het plannetje niet echt nodig hebben. De ‘anciens’ kennen de adressen in de buurten waar ze meestal verblijven. Maar het blijft nuttig voor nieuwkomers en mensen die recent dakloos zijn geworden.”

De Straatverplegers gebruiken het plannetje om in contact te komen met daklozen en thema's zoals persoonlijke hygiëne en alcoholisme op een ‘zachte’ manier aan te kaarten, zonder te moraliseren. “We vragen dan aan een dakloze persoon of hij een plek kent om zich te douchen, en geven hem meteen het plannetje met de adressen mee. Dit vormt een aanknopingspunt om een gesprek aan te gaan over de noodzaak om zichzelf goed te verzorgen.”

In Vlaanderen komen OCMW's via de Lokale Adviescommissie (LAC) Water geregeld in contact met inwoners waarvan ze tot dan totaal geen idee hadden dat deze met schulden of andere sociale problemen kampten.

Inspiratienota goede praktijken Lokale Adviescommissie

Tijdens de stages bij de Lokale Adviescommissies Water van een aantal OCMW's bereikte Samenlevingsopbouw Antwerpen provincie vzw een publiek dat doorgaans niet graag geassocieerd wordt met kwetsbaarheid: 'Wij hebben geen probleem, mevrouw'. Toch is het vooral in deze groep dat het water van de gezinnen effectief wordt afgesloten. Vaak beseffen ze zelf nog niet wat een afsluiting zal betekenen.

Ellen Dries: "Afgesloten zijn van water jaagt de mensen nog op extra kosten: flessenwater kost 300 keer meer dan kraantjeswater. In de wasserette betaal je 10 keer meer dan thuis, om te douchen betaal je inkom voor het zwembad of de sportclub. Zo te moeten leven, dat is echt schrijnend."

De stage bij de OCMW's was voor de medewerkers van Samenlevingsopbouw een gelegenheid om te onderzoeken met welke methoden LAC-klanten het best kunnen worden bereikt: hoe mensen aanschrijven, hoe, wanneer en waar mensen bereiken, welke andere actoren en organisaties inschakelen, welke vaardigheden aanscherpen om contact te maken en vertrouwen te winnen?

Dit resulteerde in een 'Inspiratienota goede praktijk lokale adviescommissie' die door de watermaatschappijen en OCMW's kan worden gebruikt.¹¹

➤ Besluit

De problematiek van waterarmoede is de voorbije jaren toegenomen. Zo is de waterfactuur sterk gestegen, meer mensen kampen met afbetalingsmoeilijkheden en er blijven uiterst kwetsbare doelgroepen – zoals daklozen en permanente campingbewoners – met een te beperkte toegang tot kwaliteitsvol water.

Toch zijn er ook hoopvolle signalen. In de drie Gewesten werden de voorbije jaren aanzienlijke inspanningen geleverd om het tij te doen keren. Zo was er bv. de invoering van een sociaal tarief in Vlaanderen en de uitbreiding van de middelen voor het 'Fonds Social de l'Eau' in het Waalse Gewest. Ook in Brussel is er momenteel een werkgroep – met vertegenwoordigers van de gewestelijke overheid, de watermaatschappij en sociale organisaties – die een versterkt beleid tegen waterarmoede uitwerkt.

Deze verhoogde aandacht voor waterarmoede is mede het resultaat van acties van de door de Koning Boudewijnstichting ondersteunde organisaties. Het zijn hun ervaringen, hun voorstellen, hun bewustmaking,... ten aanzien van diverse beleidsmakers die er mee voor hebben gezorgd dat waterarmoede geen 'ver van mijn bed show' meer is, maar een belangrijk thema in het beleid van de diverse overheden.

De Stichting drukt de wens uit dat er verder rekening zal gehouden worden met de ervaring en kennis van de terreinactoren bij het zoeken naar oplossingen. Hun ervaringskennis is immers cruciaal om een gedragen, doordacht beleid tegen waterarmoede te ontwikkelen.

Water is en blijft immers een basisbehoefte voor iedereen en een voorwaarde voor een menswaardig bestaan. Het is dan ook essentieel dat alle betrokken partijen zich ten volle inspannen voor een samenleving waarin eenieder over voldoende, kwaliteitsvol water beschikt.

¹¹ <https://www.vmm.be/water/waterfactuur/lac-water/inspiratienota>

Geraadpleegde literatuur

- [a] Steunpunt tot bestrijding van armoede bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, "Publieke diensten en armoede Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks verslag 2014-2015". Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Brussel, 2015.
- [b] B. Aubard en A. Robert, "Etude exploratoire sur la précarité hydrique en Belgique". Sia Partners / Fondation Roi Baudouin, Bruxelles, p. 74, 2015.
- [c] Koning Boudewijnstichting, "ZOOM: Waterarmoede". Koning Boudewijnstichting, Brussel, 2016.
- [d] J. Coene, "Het recht op water onder druk?", in *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2016. Blik op energiearmoede.*, S. Oosterlynck, P. Raeymaeckers, J. Coene, B. Delbeke, P. Debruyne, en T. Ghys, Red. Antwerpen: Universiteit Antwerpen – OASes, 2016, pp. 125–141.
- [e] POD Maatschappelijke Integratie, "De interfederale armoedebareometer", 2017. [Online]. Beschikbaar op: <http://barometer.mi-is.be/nl>. [Geraadpleegd: 06-feb-2018].
- [f] Eurostat, "SGD 6: Clean water and sanitation", 2018. [Online]. Beschikbaar op: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/clean-water-and-sanitation>.
- [g] Ofwat, "Water today, water tomorrow. Affordable for all. How can we help those who struggle to pay their water bills?" Ofwat, Birmingham, 2011.
- [h] SERV, "Rapport sociale aspecten waterbeleid". SERV, Brussel, 2012.
- [i] B. Delbeke, S. Meyer, en J. Coene, "Barometer Energiearmoede 2017". Koning Boudewijnstichting, Brussel, 2017.
- [j] I. Haenecour en H. Chaiboub, "Fonds Social de l'Eau. Rapport 2016". SPGE, Namur, 2017.
- [k] Vlaamse Milieumaatschappij, "Statistieken – Toepassing algemeen waterverkoopreglement – jaar 2016". Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst, 2017.
- [l] Hydrobru, "Rapport d'Activités 2016". Hydrobru, Bruxelles, 2017.
- [m] Service public de Wallonie, "Peut-on interrompre ou suspendre votre fourniture d'eau?", 2018. [Online]. Beschikbaar op: <http://socialsante.wallonie.be/surendettement/professionnel/?q=information-contrat-eau-acces>. [Geraadpleegd: 27-jan-2018].
- [n] Vlaamse Milieumaatschappij, "Sociaal tarief", 2018. [Online]. Beschikbaar op: <https://www.vmm.be/water/water-factuur/sociaal-tarief>. [Geraadpleegd: 28-jan-2018].
- [o] Vlaamse Milieumaatschappij, "Waterscan. Afsprakenkader drinkwatermaatschappijen en de overheid". Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst, p. 24, 2017.
- [p] Vlaamse Regering, "Bijsturing van het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2015-2019". Vlaamse Regering, Brussel, 2017.
- [q] Gouvernement de la Fédération Wallonie-Bruxelles, "Une réforme du Fonds Sociale de l'Eau en faveur des ménages fragilisés", 2016. [Online]. Beschikbaar op: <http://gouvernement.cfwb.be/une-reforme-du-fonds-social-de-l-eau-en-faveur-des-menages-fragilises>. [Geraadpleegd: 28-jan-2018].
- [r] C. Prevedello, M. Kryvobokov, E. Lemaire, en S. Pradella, "Etude sur les consommations résidentielles d'eau et d'énergie en Wallonie". AquaWal / CEHD, Namur, 2015.

Bijlage

Projectoproep Waterarmoede 2015 - Geselecteerde projecten

Project	Naam organisatie	Korte beschrijving
Allons à l'eau	Infirmiers de rue asbl	Een correcte en duidelijke informatieverbreiding over de bestaande infrastructuur in Brussel waar mensen terecht kunnen voor drinkbaar water en een warme douche.
L'école de l'habitat-H2O	Revert Asbl	Twintig informatiesessies organiseren over rationeel watergebruik voor een kwetsbaar publiek om hen zo te sensibiliseren voor minder waterverbruik, bestaande financiële hulp en te grote schuldenlast.
Econ'eau'mie	La Rue asbl	Een tool in spelvorm om kwetsbare personen te sensibiliseren voor rationeel watergebruik.
De l'eau en partage au bord de la Sambre et de la Biesme	SLSP Sambre et Biesme	Verhuurders van sociale woningen steunen om problemen met de watervoorzieningen tegen te gaan door een individuele en collectieve begeleiding.
Gérer les eaux précaires: un métier qui s'apprend	CPAS de Bruxelles	Een campagne organiseren om kwetsbare personen te sensibiliseren voor een doordacht waterbeleid en zo hun waterverbruik te verminderen.
Eco Watchers Eau	Empreintes asbl	Een pilootproject creëren rond rationeel watergebruik en uittesten bij twee bevolkingscategorieën: campingbewoners en kwetsbare personen in een traditionele huisvesting.
Lerend Netwerk Water en Armoede	Samenlevingsopbouw Antwerpen provincie vzw	Een pilootproject 'lerend netwerk Water en Armoede' oprichten om op een gestructureerde manier praktijkgerichte informatie, kennis en ervaring uit te wisselen.
Project Water en Armoede	Samenlevingsopbouw Antwerpen provincie vzw	Via dienstverlening aan gezinnen de waterproblematiek in kaart brengen en ijveren voor structurele oplossingen, de praktijken verkennen van de verschillende Vlaamse watermaatschappijen, uitwisselingen organiseren, stages lopen bij de (LAC) van een aantal OCMW's om een code goede praktijk te ontwikkelen, de waterscan promoten bij de doelgroep en hulpverlening en beleidsaanbevelingen formuleren voor de Vlaamse overheid.
Vul de waterkoker niet volledig!	Welzijnshuis Roeselare - OCMW Roeselare	Een uitbreiding van de energiescan met een waterscan bij kwetsbare doelgroepen om hen te sensibiliseren voor een duurzaam watergebruik en waterbesparende maatregelen.
Water: van schuld naar garantie	OCMW Genk	Een water- en energietraject uitstippelen door een basiswaterscan uit te voeren en de woonkwaliteit en gelijke technische problemen te beoordelen.

➤ **Projectoproep Waterarmoede 2016 - Geselecteerde projecten**

Project	Naam organisatie	Korte beschrijving
Réduisons leur facture d'eau!	Le Logis Tournaisien	Informatiesessies, sensibiliseringsacties en workshops organiseren voor een rationeel waterverbruik.
Aqualis	Le Monde des Possibles	Informatiesessies organiseren voor asielzoekers om hen te sensibiliseren voor een doordacht water, gas- en elektriciteitsverbruik voor wanneer ze op eigen benen staan.
Mes installations sanitaires je gère - mes fuites, je limite - mon index, aucun prétexte!	SLSP Sambre et Biesme	Sociale huurders begeleiden bij het beheer van hun sanitaire voorzieningen om hun verbruik en kosten te beperken en om samen een gids op te stellen met tips voor andere huurders.
Précarité hydrique en région bruxelloise	Fédération des services sociaux - CASE	Pedagogische preventieve tools uitwerken en aanbevelingen doen rond waterschaarste voor kwetsbare gezinnen.
Expositie: Het water stroomt, maar hoe?	CPAS de Bruxelles	Een mobiele tentoonstelling maken om OCMW-gebruikers te sensibiliseren voor een doordacht waterverbruik.
Des bornes aux fontaines d'eau	Infirmiers de rue	In kaart brengen van de plaatsen waar drinkbaar water aangeboden wordt in Brussel.
Economies d'eau: les fuites chez moi, je maîtrise	CAFA asbl	Workshops 'waterlekken repareren' organiseren zodat de cursisten zelf problemen aan kranen en de waterleiding kunnen opsporen en herstellen.
Développement d'outils pédagogiques expérientiels de sensibilisation à la lutte contre la précarité hydrique,	Empreintes asbl	Experimentele, pedagogische tools ontwikkelen om kwetsbare personen onder begeleiding van professionals te sensibiliseren voor waterschaarste.
Opsporen en herstellen van waterlekken bij kwetsbare gezinnen	OCMW Antwerpen	Opsporen en herstellen van waterlekken bij kwetsbare gezinnen.
Maak waterarmoede bespreekbaar: van kraan tot factuur!	HACOSI CVBA	Een campagne organiseren om kwetsbare personen te informeren over een doordacht waterverbruik, waterscans en bestaande financiële hulp om zo hun waterverbruik en schuldenlast te verminderen.
Een lagere waterfactuur voor kwetsbare huurders	OCMW Halle	Via tips, adviserende huisbezoeken en investeringen in waterbesparende maatregelen huurders die het financieel moeilijk hebben een maand begeleiden om hun waterfactuur te verlagen

Colofon

Titel Water voor iedereen! Situatieschets van waterarmoede in België
Cette publication est également disponible en français sous le titre:
De l'eau pour tous ! Etat des lieux de la précarité hydrique en Belgique
Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

Auteur David Van Vooren (REDON)

Coördinatie Françoise Pissart, directeur
voor de Koning Caroline George, projectcoördinator
Boudewijnstichting Zyrine Llanes, project- en kennismanager

Grafisch concept Kaligram

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be

Wettelijk depot D/2893/2018/10

Bestelnummer 3547

Maart 2018

Met de steun van de Nationale Loterij